

план общения, межкультурное общение, речевой этикет, ритуально-этикетные нормы поведения, межличностные отношения, этическая категория вежливости, поликультурная языковая личность.

Анотація

У статті розглядається етичний план міжкультурного спілкування представників різних лінгвокультурних спільнот, порівняння ритуально-етикетних норм їхньої поведінки, що базуються на універсальних та ідеєтичних цінностях і дозволяють виробити певний імідж поведінки в комунікації. Звернення до етики в міжкультурній взаємодії пояснюється різними непорозуміннями: діяльними й ситуативними, щокі виникають в процесі спілкування. Відповідно до цього етичні характеристики комунікантів і моделі поведінки, обумовлені національно культурною специфікою, доволі суттєві в різних типах міжособистісного та ділового спілкування і сприяють розвитку полікультурної мовної особистості в освітньому процесі.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, інтеракція, культурно-етичний план спілкування, міжкультурне спілкування, мовний етикет, ритуально-етикетні норми поведінки, міжособистісні відносини, етична категорія ввічливості, полікультурна мовна особистість.

Summary

The article discusses the ethical plan of intercultural communication, representatives of various linguocultural communities, comparison ritual and etiquette norms of behavior that are based on universal and ideological and ethical values, and allows to develop a certain image of behavior in communication. Appeal to ethics in intercultural interaction explains the various misunderstandings: activity and situational that arise in the process of communication. According to this ethical characteristics of the communicants and behaviors caused by national cultural characteristics, it is very important in various types of interpersonal and business communication, and promote the development of multicultural language person in the educational process.

Keywords: intercultural communication, interaction, cultural and ethical plan of communication, intercultural communication, speech etiquette, ritual and etiquette standards of conduct, interpersonal relationships, ethical category of politeness, multicultural language personality.

УДК 371.134:[81+001.5]

Халабузар О. А.,
кандидат педагогічних наук,
Бердянський державний
педагогічний університет

ОБНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ ЯК ШЛЯХ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІНГВІСТІВ

У сучасних умовах трансформації суспільства України в якісно нові форми існування, глобалізації та розвитку гостро постає проблема підготовки дійсно компетентних педагогічних кадрів, здатних на високому інтелектуальному рівні організувати оволодіння знаннями, спираючись на свої вміння логічно мислити, аргументувати свої думки. Необхідність підвищення професійно-педагогічної підготовки лінгвіста, яка є предметом нашої розвідки, обумовлена також зростаючими вимогами до рівня загальнокультурної та спеціальної підготовки випускників, зміною загальноосвітніх парадигм, що відображено в низці державних документів: Конституції України, Законі України “Про освіту” (1996), Законі України “Про загальну середню освіту” (1999), Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття) (1994) та національній доктрині розвитку освіти в Україні (2002).

У якості **мети** можна визначити дослідження сучасних напрямів оновлення парадигми освіти та окреслення шляхів підвищення фахової підготовки лінгвіста. **Аналіз досліджень і публікацій.** Питання вдосконалення загально-педагогічної підготовки досліджували: О. Абдулліна, А. Акімова, Ю. Бабанський, В. Сластьонін, Р. Хмельюк. Загальні питання розвитку мислення суб'єкта вивчали психологи П. Блонський, А. Брушлинський, Л. Виготський, С. Рубінштейн та інші. Одним із напрямів підвищення якості підготовки студентів до педагогічної діяльності є розвиток мислення особистості майбутнього вчителя, який досліджували В. Брюшинкін, В. Гриньов, Г. Дмитренко, Є. Іванов, В. Лозова. С. Марисюк, І. Нікольська, В. Осинська, В. Паламарчук, В. Сухомлинський та інші. Окремі аспекти усвідомлення знань за допомогою умовиводів розкрито у працях О. Івіна, П. Копніна. Пошуку шляхів розвитку логічного мислення присвячено кандидатські дисертації Г. Лаврешіної, О. Федоренко та ін. В умовах сучасності, зростаючого об'єму наукової інформації, особливого значення набуває раціональна побудова процесу навчання у вищому навчальному закладі. У наш час високо цінуються особистості, яким притаманні такі риси, як розвинена загальна культура, послідовність мовлення, логічність мислення. Мова йде саме про особистість, що має високу логічну культуру. Інтенсивні методи навчання, що передбачають раціональне добирання потрібної інформації проміж другорядною потребують високої культури логічного мислення, яка є необхідною умовою для втілення нових методів навчання. Майбутні лінгвісти мають діяти згідно з певними правилами: мислення, раціонального вивчення, розгляду та вирішення проблеми. З огляду на вимоги сучасного суспільства в освіті спостерігається пошук і конкуренція різних парадигм, здебільшого під гаслами гуманізму і гуманітаризації (наприклад, "від парадигми знань до парадигми розвитку особистості та ін.). Як відомо, у науці парадигма – сукупність ідей, теорій, методів і зразків розв'язку різноманітних проблем, що приймаються як зразок науковим загальною певної епохи або напрямку у відносно спокійний період розвитку. У пошуках парадигми освіти поняття гуманізації й гуманітаризації часто ототожнюються й чітко не розділяються, хоча гуманізація як спрямованість на розвиток особи й гуманітаризація як введення індивіда в культуру є провідними тенденціями сучасної освіти. Вважаємо правомірним підхід, що полягає у виділенні гуманізації як принципу, а гуманітаризації – як засобу його реалізації. Науковці визначають гуманізацію освіти як один із новітніх принципів сучасної педагогіки, що орієнтує спрямованість розвитку системи освіти на гуманні відносини в суспільстві як загальнолюдську цінність.

Гуманізація освіти передбачає таку зміну організаційних форм, змісту, методів, засобів навчання, яка ґрунтується:

1) на підвищенні в учнів і студентів задоволення від навчання, що ґрунтується на взаємозв'язку економічних і педагогічних механізмів стимулювання освіти й конкретної навчальної діяльності;

2) на формуванні гуманних відносин між учнями, студентами та педагогічними працівниками;

3) на збагаченні процесу навчання впровадженням сучасних педагогічних технологій;

4) на розробці правових основ соціального захисту прав молоді в **умовах** ринкової економіки.

При навчанні лінгвістів принцип гуманізації перш за все виявляється у змісті предмета: основи базових предметів розглядаються з точки зору їх зв'язку з сучасністю і перспективами розвитку, розкривається взаємодія між мовою та культурою, особлива увага звертається на інтердисциплінарність предметів.

Однією з таких концепцій є особистісно-орієнтоване навчання лінгвістів, що ґрунтується на науково обґрунтованій організації взаємодії, за якої створено оптимальні умови для розвитку в суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності й самореалізації. Зважаючи на вагомість цієї педагогічної концепції, дамо стислий виклад її основних теоретичних положень:

1. Головною метою навчання є розвиток особистості лінгвіста. Це положення змінює місце суб'єкта освіти на всіх етапах навчального процесу й передбачає суб'єктивну активність.

2. Орієнтація на індивідуальну траєкторію розвитку особистості лінгвіста призводить до зміни співвідношення між нормативними вимогами до результатів освіти, поданими у державних стандартах освіти, та вимогою до самовизначення, самоосвіти, самостійності у навчально-професійних видах діяльності, посилюється особистісний компонент освіти.

3. Запорукою повноцінної організації навчального процесу є творча індивідуальність учителя (викладача), нормою стають авторські педагогічні технології.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання означає:

- створення умов для розвитку всіх учасників навчального процесу;
- створення дієвих стимулів розвитку суб'єктів навчання, акцентування уваги на розвитку індивідуальності лінгвіста, забезпечення можливості реалізувати себе в різних видах діяльності;

- впровадження в навчальний процес сучасних педагогічних технологій розвитку особистості, забезпечення емоційної комфортності й соціальної захищеності суб'єктів освіти;

- забезпечення моніторингу розвитку всіх суб'єктів освіти, тобто регулярної й оперативної діагностики, яка входить у систему зворотного зв'язку в процесі розвитку особистості;

- розвиток варіативної освіти, спрямованої на розширення можливостей самовизначення й на саморозвиток особистості;

- корекція соціального й професійного самовизначення особистості.

Дослідники шукають шляхи й засоби розкриття в процесі навчання всіх потенційних можливостей і сутнісних сил особистості й, насамперед, пізнавальних можливостей студентів з метою подальшого розвитку суспільно-історичного прогресу у сфері пізнання.

Одним із питань, на які повинна відповісти логіка побудови стратегії підготовки майбутнього лінгвіста, є питання про те, як треба будувати об'єкт

пізнання, тобто як треба структурувати навчальний матеріал. Крім визначення способів структурування навчального матеріалу і шляхів формування позитивної мотивації, потреба в пошуку побудови технології навчання, спрямованої на введення студентів у реальний процес оптимального професійного формування, викликає необхідність урахувати і характер взаємовідносин суб'єктів пізнання, що впливають на хід навчально-виховного процесу.

Інше питання, яке може бути вирішене при конструюванні інноваційного процесу навчання, що розглядається як процес взаємопов'язаної творчості викладача і студентів, передбачає аналіз сутності таких зв'язків:

1. *Викладач – навчальний матеріал* (моделювання структури навчального матеріалу, форм його подання, планування).

2. *Студент – навчальний матеріал* (умови розуміння, закріплення, набуття знань, перетворення знань в інструмент подальшого засвоєння й оцінки педагогічних явищ, процесу навчання фізики в середній школі).

3. *Викладач – студент*, навчальна група.

4. *Студент – викладач*, навчальна група (усвідомлення власної позиції у процесі професійної підготовки, перетворення виховання у самовиховання).

Для забезпечення професійної підготовки майбутнього лінгвіста було окреслено основні напрямки модернізації процесу навчання: а) модернізація навчання мовам, пов'язана з демократизацією структури освіти; б) модернізація, пов'язана з оновленням змісту навчання мов; в) модернізація, пов'язана з удосконаленням організаційних форм та методів навчання мови. Дамо стислу характеристику змін, що відбулися в межах кожного напрямку модернізації:

а) демократизація структури освіти. Закон “Про освіту”, чітко окресливши структуру освіти в Україні, забезпечує соціально-педагогічні умови створення демократичного поля для самореалізації особистості лінгвіста у навчанні, відхід від тотальної стандартизації навчання та уніфікації навчальних планів. Демократизація структури освіти стосовно мов викликала ґрунтовні зміни у навчальних планах шкіл, у програмах, системі підручників, забезпечивши учневі (а також і вчителів) широкі можливості вибору: навчання у ліцеї чи гімназії гуманітарного спрямування або у звичайній загальноосвітній школі з відповідними рівнями вивчення мов. Цю тенденцію підкреслює також і “Закон про середню школу”. У концептуальному плані проблема вирішена введенням нових Стандартів навчання мов;

б) оновлення змісту навчання. На відміну від традиційного обмеження навчання мови лише інформаційним компонентом (знання, вміння і навички) все більшого значення набуває діяльнісний компонент навчання з виділенням трьох рівнів або типів навчально-пізнавальної діяльності учнів (репродуктивна, пошукова і дослідницька). Продовжуються пошуки як у напрямку переосмислення самого змісту курсу для всіх типів шкіл, так і перерозподілу навчального матеріалу з мови за роками навчання, вироблення стандарту мовної освіти;

в) удосконалення організаційних форм, методів та засобів навчання.

Реалізація особистісно-орієнтованого навчання при вивченні мов потребує вдосконалення форм організації навчання. Поряд з уроком все більшого значення набувають інші форми організації навчання – лекції, семінари, конференції, екскурсії, практичні і самостійні роботи. Одноразово практика технологізації навчального процесу з мовних дисциплін виявляє тенденцію переходу від фронтальної форми навчання до групової та індивідуальної. Все частіше на заняттях з мови в середній школі провідним стає опосередковане спілкування вчителя й учнів, питома вага якого різко зростає у зв'язку з уведенням у навчальний процес такого потужного засобу навчання як комп'ютер. Уточнення у дидактиці поняття методів навчання, їх класифікація у межах відношення між категоріями мети, засобу і результату, руху від зовнішнього до внутрішнього дозволило визначити умови вибору методів навчання вчителем мови на основі їх взаємозв'язку та взаємодії.

Особливості сучасного світу, що зумовлюють зміст мовної освіти, визначаються новими соціально-економічними умовами, що прискорюють та діалектично поєднують процеси диференціації та інтеграції навчання мови, гуманітаризації навчання для багатьох профілів. Але ці обставини ще більшою мірою вимагають змін у традиційній системі підготовки майбутнього лінгвіста, націлюють викладача на озброєння студентів-мовників дієвими технологічними знаннями й уміннями. Оволодіваючи технологічними знаннями у єдності предметної, мотиваційної й операційної сторін, студенти оволодівають і певним підходом до процесу навчання мовам, опановують такий стиль діяльності і педагогічного мислення, який зорієнтований на розв'язок комплексу завдань навчання мови. Під час вирішення проблем формування професійно-педагогічної культури надзвичайно важливим є не лише оволодіння викладачем культурно-педагогічною спадщиною, але й включення педагога як суб'єкта культури у процес інноваційної педагогічної діяльності. Цієї ж думки щодо значення ролі рівня сформованості особистості вчителя та його культури під час навчання дотримується й В. Гриньова, яка зазначає, що "...основним засобом передачі культурних, духовних її цінностей є неповторна індивідуальність учителя як носія культури та суб'єкта міжособистісних відносин з індивідуальністю учня, котра постійно змінюється та збагачується" [2, 34].

В. Є. Прокопчук та В. А. Семиченко зазначають, що недостатня професійна підготовка має результатом випускників, які слабо підготовлені до реалізації освіти, до педагогічного керівництва класом, відчують труднощі у роботі з батьками, не вміють використовувати освітні та виховні можливості уроку, здійснювати міжпредметні зв'язки, реалізовувати на практиці принцип єдності навчання та виховання, не досягли достатнього рівня педагогічної та логічної культури, культури логічного мислення тощо. Б. С. Гершунський зазначає, що ці недоліки є наслідком того, що професійна підготовка майбутніх вчителів не формує у студентів готовності до педагогічної творчості, логічного мислення тощо. До цього часу відсутні науково обгрунтовані зв'язки теоретичної та практичної підготовки студентів. Успішність професійної підготовки спеціаліста у

значній мірі залежить від чіткої орієнтації навчальної та позанавчальної роботи на усвідомлення змісту майбутньої професійної діяльності студентів. Поліпшення підготовки спеціалістів вимагає пошуку ефективних шляхів формування у студентів системних уявлень про об'єкт своєї професійної діяльності, вмінь і навичок його дослідження, організації та управління.

Обмеження лише традиційною системою підготовки майбутнього вчителя мови породжує суперечність між наявним рівнем базових знань та умінь з методики навчання мови випускника вищого педагогічного навчального закладу й тими кардинальними, зумовленими зміною освітньої парадигми, зрушеннями в методах, формах і засобах навчання мови. Шляхи вирішення цієї суперечності можуть бути різними. Один із них – спеціальна підготовка майбутнього вчителя мови до впровадження сучасних технологій навчання. Проте перш ніж вести мову про таку підготовку, необхідно визначитися, що ми розуміємо під навчальним процесом, який зміст, характеристики, складові технології навчання мови та інноваційної технології, які співвідношення між поняттями “дидактична система”, “методична система”, “методика навчання мови”, з одного боку, та “технологія навчання” – з іншого. Традиційна система підготовки лінгвіста, попри її позитивні риси, не враховує ще однієї суттєвої сторони технологізації навчального процесу з мови – широкої змістовної, процесуальної й організаційної варіативності навчання мови.

Традиційне навчання, оперативно відкликаючись на запити практики, вводить нові елементи знання, відбувається перегрупування навчального матеріалу з методики навчання мови, більше уваги приділяється змісту і формам організації самостійної роботи студентів. Суттєвими для останніх десятиріч були процеси диференціації фахової підготовки лінгвістів в умовах університетського навчання. Проте останні роки засвідчили необхідність інтеграції цієї підготовки з огляду на питому вагу міждисциплінарних програм та підручників, предметів і курсів, плідні пошуки вчителів-практиків та методистів-мовників з інтегративного навчання мов. Безперечно, проблема узгодженого поєднання процесів диференціації та інтеграції у теорії й практиці навчання мовам стосується й інноваційних процесів у дидактиці мови. Особливим чинником такого поєднання постає технологія навчання мови, яка узгоджує й реалізує методи, форми і засоби навчання мови в єдиному навчальному процесі.

Стрімке зростання обсягу інформації зумовлює необхідність її ретельного аналізу й оптимального відбору. Суперечність між масовим потоком нової інформації і рамками навчально-виховного процесу створює проблему *базової освіти* і необхідність засвоєння мінімуму знань. Систематична робота з відбору навчального матеріалу та його цілеспрямованого оновлення – одне із суттєвих джерел інноваційних процесів у дидактиці мови.

Суттю інновації є *принципово нова ідея*. Її джерелом може бути дослідницька діяльність ученого-методиста чи пошукова практика вчителя-новатора.

До основних новацій у навчанні мовних дисциплін можна віднести суттєві зміни у:

- а) структурі навчання мовних дисциплін та підготовці майбутнього лінгвіста;

- б) навчальних планах і програмах для середньої і вищої школи;
- в) технології навчання, у навчальному обладнанні, наочних посібниках;
- г) організації профільних шкіл нового типу та введення принципово нових форм і технологій підготовки майбутнього лінгвіста;
- д) оцінці результативності навчання мовних дисциплін, зокрема за допомогою тестів; введення модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних результатів студентів;
- е) оснащенні шкіл сучасними комп'ютерними системами навчання;
- є) стосунках учитель – учень та викладач – студент.

Орієнтація на технологічний підхід до навчання, з одного боку, веде до суттєвих змін процесуальної складової навчання в середній школі, з іншого боку – вимагає спеціальної підготовки майбутнього лінгвіста, здатного забезпечити ці зміни як з точки зору проектування, моделювання майбутньої навчальної діяльності вчителя та учнів, так і практичного втілення створеної моделі. Формування технологічних знань і умінь студентів-лінгвістів, прогностичний характер підготовки до використання інноваційних технологій навчання в середній школі детермінують модернізацію традиційної системи підготовки майбутніх лінгвістів, розробку і реалізацію інноваційних технологій нового типу, які ґрунтуються на суттєвих змінах у взаємовідносинах викладач-студенти, викладач-студент, студент-студент. Суттєвим чинником такої модернізації є послідовне застосування діяльнісного підходу з метою зростання професіоналізму майбутнього фахівця.

Досвід теоретичної розробки проблеми, практичний пошук шляхів підвищення фахової підготовки майбутніх вчителів дозволяє нам зробити **висновок**, що в умовах сучасної соціально-педагогічної ситуації основною метою оновлення парадигми освіти є переформатування професійно-педагогічної підготовки особистості лінгвіста, яка володіє високим рівнем загальної та педагогічної культури, тобто мати активну педагогічну позицію, широкий науково-педагогічний світогляд, нове педагогічне та логічне мислення, високу компетентність у сфері предметів, що ним (педагогом) викладаються, він має творчо ставитись до своєї педагогічної діяльності, володіти спроможністю до морального саморегулювання та до саморозвитку. **Перспективи подальших досліджень** полягають у визначенні ефективних шляхів оновлення фахової підготовки майбутніх лінгвістів.

Література

1. Гершунский Б. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Б. С. Гершунский. – К. : Высшая школа, 1986. – 200 с.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
3. Прокопчук В. Є. Методична підготовка у професійній освіті майбутніх вчителів / В. Є. Прокопчук // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2. – С. 136–140.
4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : [навч. посібн. для ВНЗ] / В. А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.

Анотація

Стаття присвячена актуальним питанням оновлення парадигми освіти. Автором підкреслено значення удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх лінгвістів у контексті сучасної освіти.

Ключові слова: парадигма освіти, оновлення фахової підготовки, професійна підготовка лінгвістів.

Аннотация

Статья посвящена актуальным вопросам обновления парадигмы образования. Автором подчеркивается значение усовершенствования профессионально-педагогической подготовки будущих лингвистов в контексте современного образования

Ключевые слова: парадигма образования, обновление профессиональной подготовки, профессиональная подготовка лингвистов.

Summary

The article deals with the actual problems of the upgrading of the educational paradigm. The author underlines the meaning of the improving of the professional-pedagogical training of the future linguists in the context of the modern education.

Keywords: paradigm of the education, upgrading of the professional training, professional training of the linguists.